

ज्ञानमा बन्देज

व

रंगान सरकार मुख्यमंत्री विधायक हसिल हुने सामूहिक मौनताको खोजीमा छ । सरकारले पुस्तक आयातमा कर लगाउन खोज्नु अन्ततः मुलुकभरि मुख्यापूर्ण मौनता झाँगिने अपेक्षा गर्नु हो, जसले मुख्यहरूको जत्थाले सरकारको जयजयकार गरोस् । किताब आयातमा सरकारले भन्सार महसुल लगाउन खोज्नु यस्तै ध्येयको संकेत हो ।

सरकार किताब आयातमा १० प्रतिशत कर लगाउन चाहन्छ । पुस्तकमा कर त्यस्तो शूरवीरले मात्र लगाउन खोज्छ, जसले अन्य उपभोग्य वस्तु र पुस्तक, कविता र सोमरस, सौन्दर्यशास्त्र र सुन्दरीबीच तात्त्विक भेद पाउँदैन । प्रधानमन्त्री, अर्थमन्त्री र शिक्षामन्त्री त्यस्तै शूरवीर हुन लालायित छन् । यस्तो वीर चिन्तन राणाकालीन हुकुमीतन्त्रमा समेत हावी थिएन । चिन्तन कलेजको उद्घाटन गर्दा चन्द्रशमशेरले 'आफ्नो खुडामा आफै बन्वरो हानेको' उद्घोष गरेका थिए । जनता शिक्षित भए उनीहरू सचेत हुन्छन्, बोली फुट्छ र कालान्तरमा सामूहिक जनबोलीले हुकुमीतन्त्र उडाउँछ भन्ने डर थियो । त्यो विस १९७५ को करा थियो । एकछत्र राणाराज हुंदासमेत शिक्षालाई बन्देज गर्दै ज्ञानलाई नियन्त्रित गर्न हुकुमीतन्त्रले सकेन । त्यसको सय वर्ष नार्थिसक्ता पनि सरकारले ज्ञानमा बन्देज लगाउने दुस्साहसी चाहना राख्नु केवल दुई तिहाइको उन्माद हो । यस्तो उन्मादको आयु लामो हुँदैन । ज्ञानमा बन्देज लगाउने सामर्थ्य सरकारसँग छैन । यस वास्तविकतालाई बेलैमा आत्मसात गर्नु बुढिमता हुन्छ ।

पुस्तक र शैक्षिक सामग्रीको आयात-निर्यातमा कर समाजलाई नियन्त्रित गर्ने विचारग्रन्थिको उपज हो । सकेज्ञानलाई नियन्त्रित गर्ने नियन्त्रित गर्ने सोच हो । यस्तो सोच बोझ्ने सरकारले ज्ञान उन्नयनका लागि कुनै वातावरण बनाउन सक्दैन । ज्ञान उन्नयनलाई चाहिने आधारभूत वातावरणसँग सरकारको आँकडा ३६ को रहन्छ । परिणाम, सरकारलाई रुचि भएको क्षेत्रमा मात्र समेत ज्ञान, विज्ञान र सीप विकास गर्ने पहल हुँदैन । केही सार्थक काम गर्ने प्रयास हुँदैन । राज्यइतरका निकायले केही गरिहाले त्यहाँ समेत वाद्या सिर्जना गर्ने मनोवृत्ति सरकारमा हावी रहन्छ । त्यसपछि राज्यइतरका निकायले गरिरहेको काममा अंकश लगाउने, ठूलूला कुरामा रमाउने तथा शक्ति केन्द्रीकृत गर्दै चौतर्फी नियन्त्रण कायम राख्ने कार्यमा सरकार सीमित रहन्छ । अहिले भइरहेको यही हो । यस्तो विचारग्रन्थि भएको सरकारले सचेत नागरिकगणलाई खतरा

भास्कर गौतम

देख्छ । किताब आयातमा कर लगाउनु स्वाभाविक ठान्छ ।

प्रविधिले राज गरेको आजको युगमा पुस्तकको महत्त्व भन् बढाए छ । लेखकले लेख्ने, प्रकाशकले छाप्ने, विक्रेताले बेच्ने र पाठकले पढ्ने कार्यमा मात्र पुस्तकको परिसंचरण सीमित छैन । समग्र समाजको आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक उन्नतिमा पुस्तकले अपरिहार्य भूमिका खेल्छ । पुस्तकको उपायिता शैक्षिक विकासमा मात्र सीमित छैन । कुनै पनि लोकतान्त्रिक व्यवस्थामा सामूहिक कार्यहरू के-कति सफल वा असफल भए भनेर आलोचनात्मक रूपमा बुझ्न पुस्तकले भूमिका खेल्छ । प्रविधि हावी युग भए पनि उन्नत विचार प्रवाह गर्न वा महत्त्वपूर्ण सूचना प्रवर्द्धन गर्न पुस्तक नै पहिलो रोजाइ बन्ने गरेको छ । त्यसले लोकतन्त्रलाई सबल बनाउने स्वतन्त्र र सभ्य समाजको कल्पना पुस्तक बगेर अपूरो हुन्छ । **सरकारले पुस्तकलाई अन्य उपभोग्य वस्तु वा विलासिताको साधन ठान्नु ठूलो भूल हो ।** किताबमा कर लगाउने सरकारी निर्णय यही भूलको उपज हो ।

हिजो पनि सरकारले नेपाली प्रकाशकहरूले भारतमा मुद्रण गरेर त्याउने पुस्तकमा कर लगाएकै थियो । नेपाल राष्ट्रिय पुस्तक विक्रेता तथा प्रकाशक संघको जानकारीमा फाइन प्रिन्ट, सांग्रिला बुक्स, बुकहिल, नेपालय, कोसेली प्रकाशन, जेवीडी पब्लिशर्स र अल्फाकेट बुक्स गरी जम्मा सात प्रकाशकले मात्र भारतमै मुद्रण गरेर पुस्तक त्याउने गरेका छन् । यीबाहेक छिटफुट रूपमा तराईका केही साना प्रकाशकले पनि पुस्तक भारतमै मुद्रण गरेर ल्याउँछन् । यी प्रकाशकहरूले ०६४ यता आफ्नो सुविधा र वाध्यता द्वारा कारणले भारतमा छापेर ल्याउने किताबमा १५ प्रतिशत भन्सार महसुल तर्फ्याँ चाहाएर यसरी कर लगाउनु आफैमा गलत थियो ।

भारतबाट छापेर त्याउने प्रकाशकहरूको वार्षिक कारोबार करिब १० करोडवरिपरि छ । सम्पूर्ण पुस्तक र शैक्षिक सामग्री आयातको करिब ७ प्रतिशत व्यापार यी प्रकाशकले ओगटेका छन् । विगत तीन वर्षमा पुस्तकको आयात थोरै खस्किंदै छ । तीन वर्षअघि १ अर्ब ४० करोडको आयात कमश: १ अर्ब ३४ करोड र १ अर्ब १८ करोडमा भरेको छ । यो रकमभित्र पुस्तकसँगै पुस्तकाकार सबै शैक्षिक सामग्री पर्दैन् । सरकारको पछिल्लो निर्णयले भारतमा छापेर आयात गर्ने प्रकाशित सामग्रीमा लगाएको भन्सार महसुल संशोधन गर्दै सम्पूर्ण आयातमा १० प्रतिशत कर लगाउने नीति अङ्गाल्यो । त्यो पनि लागत मूल्यमा नभएर विक्री मूल्यमा ।

यस्तो नीतिगत निर्णय नितान्त गलत छ । पुस्तक आयात-निर्यातलाई निर्वाच रूपमा प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता विपरीत छ । अनि अन्यायपूर्णसमेत छ ।

किताबमा कर लगाउने सरकारी निर्णय पुनः एक पटक विचौलियाको सेवामा लीन देखिन्छ । नेपाल मुद्रण उद्योग संघले सरकारी निर्णयको स्वागत गरेको छ । अरु धेरै संघ/महासंघमा जस्तै यहाँ पनि एकथरी काम गरेर खान्छन्, अर्काथरी वीचमा बसेर । विचौलियालाई सम्बन्धित क्षेत्रको बजार विगादा फाइदा हुन्छ । अहिलेको निर्णय मुद्रणसँग आबद्ध त्यस्ता विचौलियाहरूको पक्षपाणेणका लागि हो, जसले प्रजा प्रतिष्ठानलगायत सरकारबाट पाउने मुद्रणको ठेककापट्टामा पकड जमाएका छन् । नयाँ भन्सार महसुल उनीहरूको कारोबार बढाउने ध्येयले लागू गर्न खोजिएको हो ।

सरकारको जिरह छ, नयाँ कर प्रणालीले भारतमा छापेर नेपाल आयात गर्ने प्रकाशनमा रोक लगाउँछ । स्वदेशी प्रकाशनलाई प्रवर्द्धन गर्दछ । यथार्थमा स्वदेशी प्रकाशनलाई बलियो बनाउन सबैभन्दा पहिला कागज उत्पादनलाई टेवा दिनु पयो । कृृतै समय विदेशमा समेत कागज निर्यात गर्ने भूकुटी कागज उद्योग धरासाथी भएको धेरै भयो । राजनीतिक दलसँग आबद्ध केही विचौलियाको प्रभावमा सार्वजनिक उद्योगलाई पहिला निजीकरण गरियो । पछि निजी क्षेत्रले चलाउन सकेन । कालान्तरमा बन्द भयो । एभरेस्ट पेपर मिल्स पनि बन्दजस्तै छ । कागजसमेत उत्पादन नगर्ने क्षेत्रले किताब आयातमा भन्सार महसुल लादैमा मुद्रण उद्योगको विकास गर्न धेरै गाहो छ ।

सरकार आफैले प्रकाशन उद्योगको प्रवर्द्धन गर्ना भनेर आशा गर्ने ठाउँ छैन । सरकारी प्रकाशनहरू गुणस्तरीय छैनन् । सरकारसँग प्रकाशन क्षेत्रलाई गुणस्तरीय बनाउने इच्छाशक्तिको उत्तिकै अभाव छ । यस्तो

पुस्तकमा कर त्यस्तो शूरवीरले मात्र लगाउन खोज्छ, जसले अन्य उपभोग्य वस्तु र पुस्तक, कविता र सोमरस, सौन्दर्यशास्त्र र सुन्दरीबीच तात्त्विक भेद पाउँदैन ।

वास्तविकता बुझ्न जनक शिक्षा सामग्री केन्द्रमा हुने तमासा हेरे पुग्छ । साभा प्रकाशन र प्रज्ञा प्रतिष्ठानका प्रकाशनहरूको गुणस्तर हेरे छल्न ग हुन्छ । प्रकाशनको बजारमा यी किताब कीति कमसल छन्, प्रत्येक पुस्तक व्यावसायी र पाठकलाई थाहा छ । अभ यी संस्थाहरूले विश्वका महत्वपूर्ण प्रकाशन गृहबाट छापिएका पुस्तकको नेपाल संस्करण निकाल्ने सामर्थ्य राख्न, न त कुनै चाहना । यस्तो अवस्थामा मुद्रण क्षेत्रका केही विचौलियाको लहलहैमा पुस्तक आयातमा कर लगाउने नीति राष्ट्रिय लज्जाको विषय हो । यसलाई बेलैमा सच्याउन जस्ती छ ।

प्रस्तावित नीतिले शैक्षिक क्षेत्र र विद्यार्थी वर्गलाई प्रहर गर्दै । नेपालमा सबैभन्दा बढी पाठ्यपुस्तक नै आयात हुन्छ । यसका मुख्य केता विद्यार्थी र अभिभावक हुन् । त्यस्तो मुलुकका विद्यार्थी र अभिभावक, जहाँ अधिकांश सरकारी विद्यालयमा राप्नो पुस्तकालय छैन । गतिलो पुस्तकालय बनाउने कार्य सरकारको प्राथमिकतामा पडैन । उच्च शिक्षामा समेत राप्नो पुस्तकालयको अभाव छ । शैक्षिक संस्थावाहिर, गाउँ-सहरमा धन्चीको सार्वजनिक पुस्तकालय बनाउने संस्कारको खडेरी छ । पुस्तकालय गतिलो नहुनुको अर्थ प्रत्येक पाठकले आफै पुस्तक किन्ने वाध्यात्मक अवस्था निम्त्याउनु हो तर स्थानीय बजारमा खोजेको पुस्तक सजिलै पाइदैन । अभ कर लाद्दा खोजेको पुस्तक पाउन थप गाहो हुने पक्का छ । अहिले नै नेपाल राष्ट्रिय पुस्तक विक्रेता तथा प्रकाशक सघले सरकारले आफ्नो निर्णय फिर्ता नलिए किताब भन्सारमै थन्काउने निर्णय लिएको छ । पुस्तकको आयात-निर्यातमा खासै रोकतोक नलाउने विश्व परिवेशमा नेपाल सरकारले यस्तो अवस्था निम्त्याउन खोज्नु सरकारी सोचको दिवालियापनबाहेक अरु केही होइन ।

सरकार भन्छ, प्रकाशन उद्योगलाई संरक्षण गर्ने हेतुले यस्तो नीति अंगालिएको हो । तर यस्तो ऐतिहासिक भूमिका निर्वाह गर्न हिजो सरकार असमर्थ थियो । आज पनि समर्थ छैन । भारतमा प्रकाशन उद्योगले गुणात्मक फड्को मारेको कारण अक्सफोर्ड, क्याम्ब्रिज, राउटलेज आदि प्रकाशन गृहका पुस्तकको दर्शक एसियाली संस्करण सस्तो मूल्यमा भारतमा छापिन्छ । कीति पुस्तकको नेपाल संस्करणसमेत निस्कन्छ । यस्तो अभ्यासले पढन चाहने विद्यार्थी/अभिभावकलाई तुलनात्मक रूपमा सस्तो मूल्यमा पुस्तक उपलब्ध भइरहेको छ । तर केही विचौलियाहरूको स्वार्थीसाढिलाई नै आफ्नो उत्तरदायित्व ठान्ने सरकारले यस्तो अवस्था विशेष खोज्दै छ । १० प्रतिशत भन्सार महसुल त्यसैको नीतिजा हो ।

मूर्खतापूर्ण मौनताको खोजी भनेको अलोकतान्त्रिक र असम्भव समाजको चाहना हो । के वर्तमान सरकारले खोजेको यही हो ? [ने]

गौतम विराटनगरको नव्य साउथ कलेक्टरभस्ससँग आबद्ध राजनीतिशास्त्री हुन् ।